

PANDÉMIE NA RUSI¹

Úvaha o pandémiách, karanténach, obavách a Božej prozreteľnosti
2.časť

Pandémie vo svete vznikajú neustále v intervale od 10 do 50 rokov. Keď v kronikách čítam svedectva o nespočetných moroch, až sa čudujem, ako to náš trpiaci národ všetko vydržal. Ako je možné, že nevymrel? Ako sa na Rusi mohli ďalej rodiť deti, rozvíjať remesla, budovať chrámy, vyhrávať bitky. A samotná Rus neuveriteľne rozširovala svoje hranice?

Mory minulých storočí

Prvá v kronikách zaznamenaná epidémia na Rusi vznikla v roku 1092. Zachvátila Polock, prešla na Kyjev. Svojsky chápaná a v kronikách zachytená epidémia medzi ľuďmi vyvolala nemalý zmätok. V Lavrentievskej kronike čítame: „*V Polocku sa udial čudný prelud: v noci bolo počuť dupot, na uliciach niečo stonalo, sledili po nich démoni ako ľudia. Ak niekto vyšiel z domu, aby sa pozrel, bol okamžite démonmi neviditeľne zasiahnutý vredom na ktorý zomrel, nikto sa viac neosmelil vychádzať z domu*“.

Ako vidíme, mnohí sedeli doma v nádeji, že sa zachránia pred morom. Kronika zachytáva duchovný výklad epidémie: „*Stalo sa to pre naše hriechy, lebo sa veľmi rozmnožili, ako aj naše neprávosti. Dopustil to na nás Boh kázuc nám kajať sa a zdržať od hriechu, aj závidia, aj ďalších zlých skutkov diabolských*“.

Kruté a neľútostné boli mory minulých storočí. Podľa Novgorodskej I kroniky, v roku 1128 mor zasiahol Novgorodskú zem. „*Ľudia jedli listy lípy, brezovú kôru...*“, všade boli roztrúsené mŕtvolky, pre neznesiteľný zápach sa nedalo vychádzať z domu. Prvýkrát sa z nej dozvedáme, že boli najímaní zvláštni sluhovia, ktorí pre epidémiu pochovávali telá zomrelých za mestom.

Skutočná katastrofa vypukla v XIV. storočí – mor.

Božia prozreteľnosť je zvláštna. Približné v roku 1320 neďaleko mongolsko-čínskej hranice vypukol mor. Čierna smrť sa podobne ako požiar v suchom lese šírila svetom. Rus nezasiahla. Centrálna Ázia, Zlatá Horda, Blízky Východ, Konštantínopol, Egypt a východné Stredomorie, Anglicko, Írsko, Škandinávia, celá Európa, sa ako myš ocitli v pazúroch šikovnej mačky. Pandémia po svete putovala už 30 rokov, okolo Rusi opísala veľký kruh. Východ, juh, západ, sever, všetky strany sa poddali. Mor na Rus udrel až v roku 1352.

Prvý sa zamoril Pskov. Vyľakaní obyvatelia požiadali o pomoc Novgorodského arcibiskupa Vasilija. Pred tým ho Pskovčania neraz hnevali svojou neposlušnosťou, ale v postihnutom ich nešťastí im chcel aktívne pomôcť. Prišiel do Pskova, v troch chrámoch vykonal bohoslužby, procesiou s krížom obišiel celé mesto a miestnych obyvateľov utešoval ako mohol. Nakazil sa a na spiatocnej ceste zomrel. A Neľútostný mor udrel aj na Novgorod.

Pandémia kosila v mestách aj dedinách, nemala zľutovanie ani s plačúcimi deťmi, ani s ich zúfalými rodičmi. Smolensk, Černigov, Suzdaľ, Kyjev... Podľa Nikonovskej kroniky v Gluchove a Beloozere „*nezostal ani jeden živý človek, všetci zomreli*“.

Presné údaje o epidémii v Moskve nie sú, je len známe, že v tej dobe zomrel knieža Simeon, zvaný Hrdý. Pred tým oplakal svojich dvoch maloletých synov, ktorých zasiahla neznáma choroba. Zomrel aj jeho mladší brat Andrej Serpuchovský. V tej dobe zomrel aj moskovský metropolita Theognost, ktorý bol oslávený ako svätý.

Mor odchádzal a prichádzal. Počas prestávok vyčíňali iné choroby. V jednej z kroník je zapísané: *polia plné úrody, nemá ju kto pozbierať, samotní ľudia sa stali hojnou úrodou smrti*.

V XV. storočí to boli osýpky. V XVI. storočí vyčíňal týfus.

Ako malý plamienok sa mor znovu objavil na jednom z moskovských dvorov a rozhorel sa do veľkého požiaru v auguste roku 1654. Ochrániť mesto pred zamoreným ovzduším neboli

¹ <http://www.pravoslavie.ru/131054.html>

schopní ani lekári, ani štátna moc. Cár sa s armádou nachádzal v Smolensku, prebiehala vojna s Poľskom. Patriarchovi Nikonovi sa len tak-tak podarilo z Moskvy odviezť cárovnú s deťmi.

Knieža Pronsky, v Moskve zastávajúci funkciu cárovho námestníka, ho listom informoval: „...v Moskve a okolitých osadách už ostalo len málo pravoslávnych kresťanov, zo šiestich radov lukostrelcov neostal ani jeden, z tých, čo ostali, mnohí ležia chorí, ostatní sa rozprchli, niet koho postaviť na stráž... pochovávajú bez kňazov, v meste aj za mestom ležia mŕtve telá, ktoré rozvláčajú psy...“.

Nemal kto strážiť brány mesta, dokonca ani väzňov vo väzniciach. Zomrel aj sám Pronsky, čoskoro zomrel aj jeho zástupca. Podľa kroník a očitých svedkov poumierali aj archimandriti a igumeni, mnísi a mníšky, kňazi, diakoni a ďalší cirkevníci. Skrachoval trh, služby vymreli. Začalo sa rabovanie. Podľa pozorovania Pavla Aleppského, Moskva, „skôr preplnená ľuďmi, bola vyludnená... Psy a svine požierali mŕtvych a šaleli, preto sa nikto neodvážil chodiť sám“.

Na ochranu mesta cár poslal 600 strelcov, no všetci zomreli, poslal ich ešte dva razy po 600, znovu všetci zomreli.

A práve tu vyvstáva veľmi vážna otázka o opatreniach v boji s pandémiou. Akokoľvek by sme to nechceli, no na základe mnohých smutných skúsenosti, ľudstvo dospelo k jednému, viac-menej stabilnému opatreniu – karanténe.

Karantény

Za hlavné pravidlo v boji s morom sa v stredoveku považovalo heslo: „Bežať ďalej, dlhšie, rýchlejšie“. Utiect' z nakazeného mesta kázali čo možno najďalej, čo možno najrýchlejšie, a mimo dosah epidémie ostať čo možno najdlhšie. Ale nie včas vyplnené pravidlo slúžilo skôr na rozšírenie epidémie čo najďalej, čo najdlhšie, čo najrýchlejšie. Preto bolo prijímané oveľa prísnejšie opatrenia.

Prvé v pravom slova význame karantény sa objavili nie na Rusi. Vznikli vo Venécii v roku 1348. Spočiatku sa tak nazývali špeciálne domy, do ktorých boli umiestňovaní prichádzajúci z nakazených miest. Držali ich v nich 40 dní, z čoho pochádza samotný názov “karanténa“: z talianskeho quarantena, z quaranta giorini – 40 dní.

Kvôli moru boli prijaté prísne obmedzenia. Počas epidémie moru v roku 1666 vo Frankfurte bolo vydané uznesenie, v ktorom bolo okrem iného uvedené: „Obyvatelia žijúci v nakazených domoch, nesmú navštevovať trhoviská a chrámy... pastor navštevujúci nakazené domy, sa nesmie stykať so zdravými ľuďmi“.

Takto to bolo v Európe. Ako to bolo na Rusi?

Pretože epidémie sú Božím dopustením, v prvom rade sa ľudia obracali k Bohu. Okolo nakazených miest sa robili procesie so svätými ikonami, ľudia sa modlili a kajali. A taktiež tradícia denných chrámov, to jest postavených „za jeden deň“. Je to unikátna tradícia, ktorá na Rusi panovala od XIV. do XVIII. storočia. Chrám začali stavať ešte za tmy, všetci obyvatelia mesta, dediny, do západu slnka už bol postavený a všetci sa v ňom modlili za skončenie moru.

Takto sa za jednu vec v pokání a modlitbe ľudia zjednocovali, Boha prosili o pomoc.

Avšak boli prijímané aj fyzické opatrenia. V XIV. storočí na Rusi už veľmi dobre vedeli, že mnohé ochorenia, zvlášť mor, sú nákazlivé. A že sa nedajú vylicieť vedeli tiež. Preto sa mesto, v ktorom sa rozvíjala epidémia, úplne izolovalo. V meste boli vybudované zátarasy, kordóny, ktoré utekajúcich z mesta vracali späť. V roku 1387 sa mor vyskytol v Smolensku. Z mesta sa podarilo odísť iba piatim ľuďom, mesto uzavreli. Samozrejme, izolácia so sebou priniesla nevyhnutné nepríjemnosti. Zdraví boli nútení ostať s nakazenými. A zásoby jedla v uzavretých dedinách sa vyčerpali.

Nariadenia nájdené v kronikách boli veľmi prísne. Novgorodská II kronika zvestuje o more, ktorý Novgorod zachvátil v roku 1572: „V uliciach boli vybudované zátarasy, postavená stráž: v ulici, kde zomrel človek s príznakom moru, boli uzavreté všetky dvory aj s ľuďmi, ľudí

živili z ulice. Duchovní otcovia mali zakázané pochovávať ľudí s príznakmi moru. Duchovný, ktorý spovedal nakazených a neohlásil to bojarom, bol upálený spolu s nakazenými“.

Spovedajúci kňaz bol považovaný za možného prenášača nákazy z chorých na zdravých. Na spovedanie nakazených musel kňaz mať špeciálne povolenie – „*neohlásil bojarom*“. Znamená to, že v histórii existovali precedensy prísnych zákazov.

Avšak mor, ktorý vypukol v Moskve v roku 1654 bol sprevádzaný chaosom. Boli prijaté informácie, že kňazi, ktorí pochovali nakazených, keď sa vrátili domov, chradli a zomierali. Cárovná s deťmi z Trojického kláštora 27. augusta do Moskvy poslala kazanskú ikonu Božej Matky a obraz svätého Sergeja Radonežského, „*aby Pán Boh utišil svoj spravodlivý hnev*“. Potom akýkoľvek styk s mestom prerušili.

Bolo prikázané, aby pri zátarasách všetkých bez ľútosti zahánali späť do mesta. Tých, ktorí sa zátarasy snažili obísť tajnými cestami kázali chytať a popraviť. Národ sa snažil z Moskvy utiecť všetkými možnými spôsobmi. Mor sa dostal do ďalších miest.

Predpokladá sa, že len v Moskve na epidémiu moru zomrela viac než polovica obyvateľov (napríklad, v Čudovom kláštore z 208 mníchov ostalo na žive len 26). Zostávajúce ohniská spôsobili nové vypuknutie epidémie v roku 1656. Patriarcha Nikon vydal osobitný dekrét: všetkým uložil pôst, vyspovedať sa, po oľutovaní hriechov a spovedi prijať sväté Dary a tak Boha uprosiť, aby chorobu zastavil. Epidémia už Moskvu nezasiahla.

Duchovná námaha a prirodzené liečenie, hľa, dve krídla na prekonanie morového ovzdušia. Kňazi sa modlia, lekári liečia, a ľudia počúvajú aj jedných aj druhých, hľa ideál, ktorý by bolo treba zachovávať pri hocakej epidémii.

Pravoslávny človek vie čo je pôst a modlitba. Vie čo sú procesie a za deň postavené chrámy v celej krajine pre vyhnutie sa moru. No nie vždy vedel prijať a pochopiť prirodzené preventívne opatrenia. Karantény, zátarasy, zákazy sú vždy nepríjemné. A tam, kde sú nepríjemnosti, je aj nespokojnosť ľudí. Bez ohľadu na druh a mieru zákazu. Každý zákaz je sprevádzaný nespokojnosťou. Nespokojnosť vyjadrujú fámy a klebety, a tie posledné môžu so sebou priniesť nečakané následky.

Vzbury v mene... zbožnosti

V roku 1771 sa v Moskve uskutočnila morová vzbura (bola to posledná epidémia moru v Európe). Ľudia neverili lekárom ani nemocniciam, lebo si mysleli, že každý, kto sa dostane do karantény z nej nevyjde živý. Okrem toho, objavil sa nejaký fabrikant, ktorý sebaisto tvrdil, že v sne videl Bohorodičku. Podľa jej „zjavenia“, je mesto potrestané za to, že 30 rokov nikto neodslúžil moleben pred Bogofubskou ikonou Božej matky na bráne mučenie Barbary, a spočiatku chcel Boh Moskvu potrestať kamencom.

K ikone spontánne postavili rebrík. Okolo zavládol chaos, ako v Babylone. Pre zabránenie šírenia nákazy sa moskovský arcibiskup Ambróz (Zertis-Kamenskij) snažil rebrík odstrániť, zakázať hromadné stretávanie ľudí, a pokladničku na milodary pred ikonou zapečatiť. Jeho kroky boli poňaté ako bohoborstvo. Dav vtrhol do Donského kláštora, arcibiskupa vytiahol za bránu kláštora a zlynčoval.

Spontánna vzbura sa zmenila na pohromu. Rebeli ničili kláštory, v ktorých boli karantény. Zabíjali lekárov. Ako zázrakom ostal na žive známy vedec, zakladateľ epidemiológie v Rusku Daniel Samojlovič. Do Moskvy prišiel dobrovoľne, aby s morom bojoval, mal na starosti morové nemocnice. Surovo zbitý vzbúrencami sa zachránil len preto, že dav presvedčil o tom, že nie je lekár ale len pomocník lekára.

Zabitý arcibiskup Ambróz kňazom nakazoval, aby farníkov nabádali k pôstu, aby sa po dvojdňovej príprave spovedali a prijali sväté Dary. Avšak prijal aj niektoré nové opatrenia: nakazených ľudí spovedať doma bez osobného kontaktu s nimi, podľa možnosti cez okno alebo cez dvere v dostatočnej vzdialenosti. Zomrelých prikázal pochovať hneď, ešte v deň,

keď zomreli, nevnašať ich do chrámov a v chráme vykonať pohreb bez tela. Neschvaľoval zhromaždenia za účelom spoločnej modlitby. Všetky tie novoty mu neodpustili.

Tam, kde boli prijaté základné preventívne opatrenia, sa domnievali, že došlo k nejakému sprisahaniu nadriadených. Videli v tom niečo bohoborecké a anticirkevné.

V roku 1817 vypukli epidémie cholery. Rusko zasiahli v roku 1830. Samozrejme, vznikli cholerové vzbury. Rozšírili sa klebety, že v karanténach trávia ľudia, že lekári a nadriadení v domoch rozšypajú jed, trávia chlieb a vodu. Zdá sa to neuveriteľné, ale v Petrohrade na ochranu hlavnej cholerovej nemocnice pred zničením bolo potrebné vyslať nie len vojsko. K vzbúrenému davu musel osobne prehovoriť aj imperátor Nikolaj I.

Injekcie a vakcíny

Bohužiaľ, stretávame sa s rôznymi názormi. Aj s takými, že lekári infikujú zvlášť kňazov a mníchov, keď ich testujú. Tvrdí sa, že takto sa ministerstvo zdravotníctva snaží zneškodniť služobníkov Cirkvi. Tak sa vysvetľuje masové ochorenie duchovných a mníchov.

V určitom zmysle sa to podobá situácii v Afrike. Keď v Kongu vypukla ebola medici začali obyvateľov očkovať. No radikálne naladené skupiny si myslia, že „ľudia v bielych plášťoch“ prišli svojimi injekciami domorodcov zabíjať. Majú svoje vlastné argumenty. Niektorí totiž umierajú aj po očkovaní. Tie skupiny nakoniec medicínske centrá napádajú.

Svätý Inocent Moskovský misijne pôsobil medzi národmi žijúcimi na Aljaške a priľahlých ostrovoch. Vieru v Krista úprimne prijali Aleuti. No Tlingiti boli výbojní a podozrievaví. Pôsobiť medzi nimi misijne bolo prakticky nemožné. Na ostrove vypukla epidémia kiahní. Tlingiti zomierali jeden za druhým, no Rusom a Aleutom, ktorí boli proti kiahňam očkovaní, sa nič nestalo. Vtedy Tlingiti súhlasili, že príjmu pomoc Rusov, dali sa zaočkovať a prestali umierať. Až potom prestali na Rusov pozeráť ako na nepriateľov a postupne začali prijímať pravoslávnu vieru. Svätý Inocent ich potom naučil, ako sa majú očkovať sami.

Žijeme v unikátnej dobe, keď sa môžeme ale aj nemusíme dať očkovať, lebo základné, svet trápia pandémie sa vytratili. Rodičia majú na výber, či svoje deti zaočkovať dajú alebo nie. No situácia je iná.

V roku 1959 sa známy výtvarník Alexej Kokorekin v Indii nakazil kiahňami. Právě kiahne sú tou najnákazlivejšou infekciou, niet na ňu liek, a ľudstvo prežilo do dnešných dní len preto, že smrtnosť kiahní je len 40 %. Kokorekina hospitalizovali v nemocnici Botkina s diagnózou „chrípka“. Čoskoro zomrel. Kiahňami sa nakazili všetci pacienti, ktorí s ním ležali, aj lekári, aj kurič nemocnice, ktorý len prešiel po chodbe okolo jeho izby a chlapec ležiaci na druhom poschodí. Infekcia sa k nemu dostala cez ventilačnú šachtu.

Kým chorobu správne diagnostikovali prešli tri týždne. Potom Moskvu odrezali od všetkých leteckých, automobilových a železničných spojov. Za tie dni sa do karantény dostalo takmer 10 000 ľudí. Odhalili 45 nakazených. Bohužiaľ, traja z nich zomreli. Za menej ako týždeň v Moskve a okolí proti kiahňam zaočkovali takmer 10 miliónov ľudí. Lekárom pomáhali aj študenti medicíny. Očkovanie sa uskutočnilo povinne bez diskusií a súhlasu. Starí aj mladí, umierajúci aj prichádzajúci, všetci boli zaočkovaní bez diskusie o škodlivosti či prospechu vakcíny. Je to správne, alebo nie? Epidémii sa však podarilo vyhnúť.

Boh nás neopustil

Spory, rozpaky, obavy sú prirodzeným javom v hocakej nestabilnej dobe. Sú pochopiteľné zmätky a otázky, pokusy objasniť, odkiaľ sa to všetko nešťastie vzalo. Sú pochopiteľné všetky druhy obáv. No nad celým našim skazeným, do hriechu ponoreným svetom je Božia prozreteľnosť. Či Boh dopúšťa pandémie preto, aby ľudstvo zahubil?

Trápi nás otázka: kade vedie cesta spásy pred ťažkosťami? Zatiaľ čo samotné ťažkosti sú možno tou cestou spásy.

Ťažkosti a súženia vlastne sú cestou, na ktorej nás Boh oslobodzuje od niečoho horšieho. Čas strávený v karanténe, dokonca aj nútené nechodenie do chrámu, sa môže zmeniť na veľký osov pre dušu, ak je ten čas venovaný Bohu a bližným. Možno je nám dnes daná možnosť venovať sa rodine a milovaným, naučiť sa s nimi živo komunikovať, odložiť starosti a obavy, preberané z internetu, “objavy“ a podobne. Šťastie sa nenachádza v sms-kách ani v objavoch na internete, šťastie spočíva v čistom srdci, v živej modlitbe Živému Bohu, v radosi so stýkania sa s tými, koho Boh postavil vedľa nás.

V celku nám v dnešnej situácii prebiehajúceho XXI. storočia Pán ukazuje na nespoľahlivosť a klamlivosť pozemského sveta. My nedokážeme vybudovať raj na zemi. Jedni choroby premôžeme, objavajú sa druhé. Pretože vedecko-technický progres nie je všemocný. Vlastne je iba pokusom vytvoriť ilúziu nesmrteľnosti pri tyranii smrti. Či tu môžu smrteľníci vytvoriť niečo nesmrteľné? Civilizácia je len konštrukciou komfortu postavenou na troskách zničeného sveta Raja. Dopúšťajúc pandémie, nám Pán ukazuje pravdu: šťastie Raja tu nie je, tu je boj.

Skúšky prichádzajú a odchádzajú, Cirkev ostáva. Ďalej bude prechádzať storočiami, vedená Svätým Duchom, až do samotného stretnutia s Pánom, ktorý sa objavy z Nebies, aby svojich vzal so sebou.

Či si z XIV. storočia pamätáme len pandémie? Široké zábery kovy čiernej smrti devastovali dediny, no zároveň v tichom, vtedy ešte neznámom kláštore svätého Sergeja Radonežského zasvietila lampa duchovnej obnovy Rusi. Ja vidím svätých Petra a Alexeja, zbožné knieža Dimitrija Donského a víťazstvo na Kulikovom poli.

Či si z XIX. storočia pamätáme len epidémie cholery? Vidím svätého Serafima Sarovského, ktorý získaval pokojného ducha, a tisíce okolo neho sa zachraňovali. Ja vidím svätých Ignáca Brjančaninova, Theofana Zatvorníka, Filareta Moskovského a celý rad Optinských starcov.

Mimochodom, Puškin, uzavretý v tej dobe v karanténe v Boldine, tvoril svoje majstrovské literárne diela. Pandémie sú len na pozadí hlavných udalostí v dejinách, ako v živote každého z nás choroby, no nie sú to hlavné, čomu sa venujeme.

Každá doba má svojich svätých, svojich géniov a hrdinov. No sú aj skúšky, ktorými musíme prejsť. Niektorí pri nich upadajú do zúfalstva, lebo sa nenádeja na Boha. Niektorí je neopatrní, lebo je príliš sebavedomí.

Zo stretnutí pútnikov so svätým Paisijom Svätohorcom si pamätám jednu udalosť. Raz k nemu prišiel človek, ktorému sa pre množstvo návštevníkov nepodarilo položiť mu otázku. Keď večer všetkých vyprevádzal, pútnikovi povedal, aby šiel nocovať do kláštora a zajtra bude prijatý prvý. No človek sa rozhodol, že prenocuje vonku vedľa kalivy svätého Paisija. Videl tam hada, no myslel si, že Boh ho modlitbami starca ochráni. A naozaj, had sa ho ani nedotkol. Ráno vyšiel svätý Paisij a pútnika pokarhal. Starec povedal, že Boh nás bezpochyby chráni, no nádejaním sa na Boha nesmieme ospravedlňovať svoju ľahkovážnosť.

Boh nám dal ruky, nohy a hlavu, aby sme prijímali prirodzené preventívne opatrenia.

Samozrejme, treba povedať, že v živote svätého Paisija Svätohorca nad prirodzenosťou prevládala blahosť. Starec sa vyhýbal civilizácii s jej všetkými vymoženosťami a bol vedený Svätým Duchom. No tiež musíme priznať, že my sme veľmi ďaleko od úrovne života svätého Paisija. Preto by sme prirodzené preventívne opatrenia nemali nijak ignorovať.

Bože, daj nám všetkým dar rozvážnosti, ducha trpezlivosti, lásky a vzájomného odpúšťania! Koronavírus zmizne, ale budeme mať stále vzájomnú jednotu? Nebudeme sa deliť na priateľov a nepriateľov, na vytrvalých a zbabelcov, na verných a zradcov? Zachovanie lásky, jednota a vzájomné odpustenie, hľa, čo je oveľa väčšou duchovnou výzvou pre našu dobu.